

УДК 7.025:008

СУЧАСНА РЕСТАВРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ : ОСНОВНІ НАПРЯМИ, ЗАВДАННЯ ТА ПРІОРИТЕТИ

Рішняк Олег Богданович – керівник відділу реставрації живопису
ДП «Укрзахідпроектреставрація», м. Львів
<http://orcid.org/0000-0002-2423-4843>
DOI <https://doi.org/olegrishnyak@ukr.net>

Стаття присвячена розгляду основних напрямів сучасної реставраційної діяльності, зокрема превентивній та інвазивній консерваціям, а також реставрації. Сформульовано основні завдання кожного напрямку, визначено передумови практичного проведення окресленого кола заходів та проаналізовано їхній вплив на об'єкт реставрації. Звернено увагу на важливе значення превентивної консервації для сфери охорони світової культурної спадщини та недостатнє використання напрацювань цього напрямку в українській реставраційній справі.

Ключові слова: реставраційна діяльність, превентивна консервація, консервація, реставрація, пам'ятка, твір мистецтва.

Постановка проблеми. Аналіз існуючих у сучасній світовій практиці шляхів розвитку реставраційної науки є важливим для усвідомлення діапазону її можливостей, а також правильного вибору практичних заходів у конкретних ситуаціях. Наголошення на пріоритетності превентивної консервації, необхідності усвідомлення її ефективності та переваг, повинно спонукати до перегляду деяких усталених підходів в українській пам'яткоохоронній галузі.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасній світовій реставраційній справі існує три основних напрями проведення реставраційних заходів: превентивна консервація, консервація та реставрація. Питанням превентивної консервації присвячено чимало наукових статей, з яких виділяються праці Р. Волера [13] і С. Міхальські [13], К. Кейпла [7] та ін. Особливу цінність має робота з менеджменту ризиків Дж. Ешлі-Сміта [6]. Інші два напрями, консервація та реставрація, є добре висвітлені у публікаціях Ю. Боброва [1] та В. Цитовича [5].

Метою статті є висвітлення світових тенденцій розвитку реставраційної діяльності, аналіз її основних напрямів та можливостей їх застосування в українській пам'яткоохоронній сфері.

Виклад основного матеріалу. Реставрація як наукова дисципліна поєднує у собі теоретичну базу і практичну діяльність. Усі практичні заходи реставраційної діяльності спрямовані на об'єкт реставрації і впливають на його матеріальну і нематеріальну структури, забезпечуючи тривале існування мистецького твору в часі. Сьогодні практична реставрація розвивається у трьох основних напрямках, кожен з яких передбачає окремий комплекс заходів і процесів. Це превентивна консервація, консервація і реставрація. Розвиток цих напрямів зумовлений як здобутками науково-технічного поступу, так і усвідомленням суспільством необхідності ефективного збереження культурної спадщини.

Превентивна консервація полягає «у непрямих діях спрямованих на запобігання руйнуванню шляхом створення оптимальних умов для збереження культурної цінності, наскільки це є сумісним з її суспільним використанням» [9; 2]. Вона включає такі важливі аспекти, як використання, зберігання, експонування чи навіть транспортування пам'яток культури. Другим вектором практичної реставрації є консервація (санаційна, інвазивна, інтервенційна), суть якої «в основному полягає в прямій дії на культурну цінність з метою стабілізації стану і припинення подальшого його погіршення» [9; 2]. Третій – реставрація, передбачає безпосереднє втручання в «пошкоджену чи зруйновану культурну цінність з метою полегшити її сприйняття, оцінку та розуміння, максимально поважаючи її естетичні, історичні і фізичні властивості» [9; 2]. Слід зауважити, що в Україні термін «реставрація» застосовується як у значенні комплексу практичних заходів, спрямованих на збереження пам'яток, так і в широкому понятті реставраційної діяльності.

Превентивна консервація як наукова концепція почала розвиватись із 1990-х років, проте заходи з усунення причин різноманітних руйнувань предметів та споруд, що мають мистецьку чи утилітарну цінність виконувались здавна [7; 18]. Предмети для зберігання, системи водовідведення, вентиляції, пожежного оповіщення створювались для запобігання різноманітним загрозам. В останні десятиліття превентивна консервація виокремилась у самостійну реставраційну дисципліну, ставши пріоритетним напрямом у світовій пам'яткоохоронній діяльності. Основна її ідея полягає в створенні і підтримуванні умов, при яких об'єкт буде зберігати свою матеріальну структуру і художню форму, не потребуючи прямого втручання. Неінвазивний характер превентивної консервації є одним із найпотужніших аргументів пріоритетності її розвитку.

Практичні заходи превентивної консервації пов'язані з моніторингом стану об'єкта, виявленням усіх чинників, які могли б пошкодити чи зруйнувати його, а також зменшення їхнього негативного впливу. Збереження нерухомих пам'яток, стан яких великою мірою залежить від умов зовнішнього середовища, передбачає широке коло превентивних заходів. Окрім вентилявання та водовідведення, встановлення систем протипожежної і охоронної сигналізації, благоустрою території додаються такі як створення охоронних та буферних зон, контроль екологічного забруднення, планування руху транспорту, управління потоками відвідувачів, розрахунок рекреаційного навантаження, прогнозування наслідків можливих стихійних лих, а також популяризація пам'яток задля підвищення їх суспільної значущості. Превентивна реставрація передбачає також моніторинг стану раніше законсервованих або відреставрованих пам'яток. Забезпечення необхідних умов зберігання є запорукою довговічності результатів виконаних робіт. Проведені на найвищому фаховому рівні реставраційні процеси не матимуть тривалого ефекту, якщо не передбачити необхідних заходів для їхнього подальшого зберігання.

Для збереження рухомих пам'яток, які переважно формують музейні колекції, фонди бібліотек, архівів, важливим є технічний стан споруд, у яких вони знаходяться. Особливі вимоги стосуються дотримання температурно-вологісного режиму фондів і експозиційних приміщень, їх освітлення, наявності охоронних і протипожежних систем тощо. Превентивні заходи також передбачені у випадку необхідності переміщення мистецьких творів у межах одного закладу чи транспортування їх за межі установи. Існують, наприклад, інструкції упакування творів малярства для транспортування, допустимі норми впливу ультрафіолетових променів на твори графіки чи використання спеціальних стелажів, контейнерів, шаф. Прогнозування можливих ризиків є одним з аспектів виставкової діяльності. Для цього при створенні музейних експозицій обов'язково формуються схеми руху відвідувачів, загальний моніторинг залів, обмеження доступу до експонатів.

Превентивні заходи не можуть бути одноразовими акціями. З огляду на можливі зміни параметрів середовища, в якому існує пам'ятка, вони вимагають системного виконання для контролю і своєчасного реагування. Наприклад, недостатнім буде щоденне, за словами Р. Волера і С. Міхальського, «ритуальне» [13; 7] вимірювання температури і вологості у фондів приміщеннях для підтримання визначених параметрів. Превентивні заходи передбачають встановлення причин можливих відхилень цих показників від встановленої норми і прийняття швидких рішень щодо їх усунення. Загалом превентивна консервація – це розуміння того, що означає профілактичне збереження, прийняття його як законної стратегії і щоденне застосування на практиці [11].

Надзвичайно широкий та багатоплановий спектр загроз, які повинна передбачати превентивна консервація, вимагає підготовки реставраторів відповідного профілю. До їхніх обов'язків повинно входити не виконання «традиційних» практичних реставраційних заходів, а прогнозування та оцінка ризиків, їх комплексний аналіз та опрацювання концепцій збереження пам'яток. Міжнародний досвід показує ефективність введення до державних пам'яткоохоронних структур посад реставратора, в обов'язки якого входить моніторинг загальної ситуації, виявлення потенційних загроз та своєчасне адміністративне реагування. З іншого боку такий спеціаліст завжди є комунікаційною ланкою між користувачами пам'яток та пам'яткоохоронними інституціями. У багатьох музеях світу вже існує посада реставратора з превентивної консервації, який несе відповідальність за збереження колекцій. В навчальних закладах існують спеціальні освітні напрями, розробляються національні програми [12; 11]. Слід додати, що превентивне збереження торкається досить широкого кола музейного персоналу: починаючи від директорів музейних установ, зберігачів фондів, наукових працівників і закінчуючи допоміжними службами. Всі вони повинні неухильно виконувати покладені на них обов'язки, адже в справі збереження надзвичайно важливими є і генеральні рішення, і відповідально виконані функції на найнижчому посадовому рівні. Оскільки в Україні офіційно не існує професії реставратора з превентивної консервації, то, відповідно, не здійснюється і освітня підготовка таких фахівців, а їхня відсутність у державних пам'яткоохоронних структурах має негативні наслідки, як для галузі збереження культурної спадщини, так і для культури загалом.

Із точки зору довготермінової перспективи превентивна консервація має значні економічні переваги. Хоча створення належних умов для безпечного існування пам'ятки потребує значних інвестицій, виконання превентивних заходів згодом приносить свої результати. Усунення джерел руйнівних впливів сьогодні, зменшує потребу проведення вартісної реставрації в майбутньому.

Сучасна наука пропонує декілька моделей превентивної консервації. Одна з них передбачає чотирирівневу систему, яка дає можливість приймати оптимальні рішення для усунення загроз колекціям [11]. Проте її універсальний характер дає можливість застосування до всіх об'єктів культурної спадщини. Вона включає виявлення загроз, обґрунтування ризику, визначення економічно ефективних засобів його вимірювання та розробку методів зменшення або усунення ризику. У свою чергу Р. Волер і С. Міхальські,

зауважили, що «збереження – це економічно ефективно зменшення загальної суми всіх прогнозованих ризиків» [13; 7] і запропонували більш узагальнену систему, виділивши три ключові її елементи:

- визначення масштабу всіх ризиків;
- прогнозування величини кожного ризику за умови незмінної ситуації;
- передбачення зміни величини ризику за умов покращення.

На думку вчених дана система аналізу ризиків дає можливість прогнозувати необхідні результати. Науковці вважають її «єдиним розумним підходом, який можемо використовувати для прийняття рішень щодо збереження» [13; 7]. Формулюючи завдання превентивної консервації, Дж. Ешли-Сміт виводить поняття «управління ризиками» (з англ. «менеджмент ризиків») [6]. Запропонований термін якнайкраще розкриває суть превентивної консервації, адже виявлення та зменшення як реальних, так і потенційних загроз є її основною метою.

Отже, комплекс практичних заходів превентивної консервації узагальнено включає наступне:

- моніторинг оточення, яке впливає на стан об'єкта і за певних обставин може стати причиною його погіршення;
- виокремлення джерела, яке спричиняє погіршення стану об'єкту чи може призвести до такого в майбутньому;
- прийняття рішень і вироблення методології з усунення джерела, що спричиняє погіршення;
- встановлення бар'єру між об'єктом збереження і джерелом погіршення, при неможливості його повного усунення;
- контроль за джерелом погіршення при неможливості його усунення;
- прогнозування можливих ризиків для збереження об'єкта в майбутньому.

Сьогодні превентивна консервація є єдиним інструментом, який гарантує тривале збереження при мінімальному втручанні в структуру пам'ятки. Роль реставратора в цьому процесі зміщується в бік моніторингу і прогнозування стану об'єктів. У цій ситуації він стає «членом високо диференційованої групи фахівців, що обслуговують складну «екосистему» [8, с. 9]. Узгоджені дії цих фахівців спрямовані на запобігання пошкодженню чи руйнації кожного конкретного об'єкта зокрема і культурного надбання загалом. Як показує досвід останнього десятиліття, превентивна консервація, «ймовірно, є єдиним теоретичним підходом у збереженні, що дозволяє охопити одночасно цілі історичні ареали або колекції» [14; 172]. Важливість цього полягає не лише в економічній ефективності, а й у можливості стабільного збереження значних за розмірами об'єктів. «Сталий підхід до культурної спадщини є всеохопною філософією» [10; 9], спрямованою, як на сьогоднішніх користувачів культурних надбань, так і на майбутні покоління.

Консервація є другим важливим напрямом реставраційної діяльності. Цей термін означає сукупність науково обґрунтованих заходів, які дозволяють захистити об'єкти культурної спадщини від подальших руйнувань і забезпечують збереження їхньої автентичності з мінімальним втручанням у їх існуючий вигляд [2; 43]. З появою поняття «превентивна консервація» для підкреслення різниці слово «консервація» часто застосовується з такими супутніми прикметниками, як «санаційна» (лікувальна), «інтервенційна», «інвазивна» (такі, що передбачають втручання). Консервація завжди спрямована виключно на збереження матеріальної структури твору і передбачає хіміко-технологічні види робіт – видалення поверхневих забруднень, знесолення, дезінфекцію, інсектицидну обробку, укріплення, гідрофобізацію та ін. Всеохоплюючий термін «консерваційно-реставраційні заходи», запозичений з російської реставраційної літератури, що прижився у вітчизняній практиці [1; 173–175]. сьогодні з наукової точки зору є анахронізмом. Сучасний поділ консервації на превентивну та інвазивну зруйнував смислову структуру цього поняття, яка передбачала виключно інтервенційні методи реставрації. З іншого боку, і в науці, і на практиці, вже відбулось розрізнення процесів консервації і реставрації, як двох окремих напрямів, що мають різні завдання. Тому у наш час неможливим є смислове об'єднання їх єдиним терміном.

Консервація пам'яток часто виступає як спосіб порятунку і стабілізації за умови неможливості проведення комплексу заходів, пов'язаних із реставрацією. В подібних випадках реставраційні заходи відкладаються на майбутнє, а консервація забезпечує існування об'єкту на певний період.

Усі операції, пов'язані з консервацією об'єктів мистецтва, є інтервенційними і, трансформуючи матеріальну структуру твору, можуть впливати на його художню складову. Часом це відбувається при насиченні адгезивними розчинами творів клеєвого малярства. Під час цього окремі пігменти нерідко змінюють тон, а загальна колористика стає яскравішою. Використання біозахисних препаратів деколи спричиняє потемніння каменю. Тому інвазивна консервація, на відміну від превентивної, вносячи необхідні зміни в матеріальну структуру об'єктів мистецтва, несе у собі певні

ризика пов'язані зі збереженням автентичності твору. Проте її ефективність часто є визначальним фактором для фізичного збереження пам'ятки.

Консервація є найкращим інструментом збереження культурної спадщини при потребі виведення з аварійного стану великих архітектурних об'єктів або значної кількості предметів мистецтва. Причинами їхніх пошкоджень можуть бути погані умови зберігання, техногенні катастрофи, стихійні лиха, військові дії тощо. В таких ситуаціях об'єктами консервації є як окремі пам'ятки, так і архітектурні ансамблі чи мистецькі колекції.

Інвазивна консервація, має свої основні завдання:

- визначення причини, місць і розмірів руйнування чи пошкодження об'єкта;
- пошук методів припинення руйнування і відновлення стабільного стану об'єкта;
- розроблення і впровадження методики для стабілізації об'єкта;
- вибір реставраційних матеріалів і проведення практичних заходів.

Отже, консервація, як окремий напрям реставраційної діяльності, оперує інтервенційними методами, спрямованими на збереження матеріальної структури об'єкта для зупинення його руйнування і стабілізації фізичного стану.

Реставрація є найширшим напрямом реставраційної діяльності, який не лише включає весь комплекс інвазивних консерваційних заходів, спрямованих на збереження матеріальної структури об'єкта мистецтва, але й передбачає низку інтервенційних процесів, які безпосередньо впливають на художню форму пам'ятки. Розкриття характерних ознак, відновлення втрачених або пошкоджених елементів [2; 42] інтегрують суб'єктивістські, творчі підходи в наукове тло сучасної реставрації. Поєднання наукового та художнього в одному виробничому сегменті вносить низку протиріч, залишаючи широкий простір для полеміки. Як слушно зауважив В. Цитович, реставрація перебуває між двома засадничо відмінними сферами діяльності людини – консервацією, що належить до сфери збереження пам'яток і реконструкцією, яка відноситься до сфери формотворчості [5; 41]. Проаналізувавши групи технологічних процесів, науковець розділяє повний реставраційний цикл на три основні етапи: реставраційна консервація; розкриття; естетична реінтеграція [5; 41]. Схожі думки знаходимо у дослідженнях Ю. Боброва, який, аналізуючи різноманітні тлумачення сучасників, диференціює реставрацію згідно її основних завдань: підтримування існуючого стану, виявлення культурно-історичного значення, відтворення первісного вигляду твору для його потенційної єдності [1; 57].

Хоча Венеційська хартія розглядає реставрацію як унікальний захід охорони пам'яток [3; 335], кожен із реставраційних етапів, трансформуючи твір несе певні ризики для його автентичності. *Підтримування задовільного стану твору* вимагає консерваційних заходів, які пов'язані з введенням в його структуру нових матеріалів, відмінних від авторських. Хоча виконання інвазивних процесів зумовлене необхідністю укріплення мистецького об'єкта, вони призводять до структурних змін, впливаючи на критерії автентичності. Все ж у загальному контексті процеси укріплення визнаються, як єдині, що можуть забезпечити структурну цілісність пошкодженої пам'ятки.

Виявлення історико-культурного значення твору в реставрації реалізується в процесі його *розкриття*. Цей процес переважно призводить до безповоротного видалення частин історично сформованого мистецького об'єкта задля презентації його актуальних для нашого часу ціннісних смислів. Пошук первісних художніх форм завжди відбувається за рахунок історичних нашарувань, здебільшого малоцінних, але часом і таких, що могли б розглядатись, як джерела історичної інформації або мають мистецьку цінність. Питання розкриття є одним із найбільш дискусійних у реставрації. В цій галузі не існує універсальних підходів і стандартних відповідей. Кожна ситуація вимагає окремого вивчення, а рішення приймаються на основі комплексних досліджень та глибокому аналізу потенційних ризиків.

Досліджуючи проблеми реставрації станкових творів, В. Цитович виокремив три основні види розкриття:

- з повним збереженням історичного шару, що передбачає розшарування твору з подальшим переносом його на нову основу;
- з фрагментарним збереженням історичних нашарувань, при якому частини пізнішого малярства зберігаються в межах втрат більш раннього;
- з повним знищенням історичних шарів [5; 44].

Відтворення первісного вигляду пам'ятки, іншими словами його *естетична реінтеграція*, зумовлена необхідністю візуального об'єднання її автентичних частин в одне ціле. Хоча пріоритетом світової реставраційної практики, є перш за все збереження, проте в реставрації архітектури, малярства, декоративно-ужиткових предметів достатньо широко застосовуються заходи із відтворення втрачених частин чи елементів мистецьких об'єктів для відновлення умовної цілісності пам'ятки. Наукова реставрація передбачає, що ці доповнення мають відрізнитися від автентичного

матеріалу. Для цього в реставрації малярства впроваджені методики тонування втрат за допомогою дрібних крапок (метод пуантелі) чи вертикальних штрихів (метод рігатіно). Проте часто, навіть у музейній практиці, зустрічаємо доповнення, які важко відрізнити від автентичних частин твору. В більшій мірі такий підхід культивується у комерційній чи утилітарній реставрації.

Усі вищезгадані аспекти реставрації стосуються і архітектурних пам'яток, хоча і передбачають певні особливості. Сприймаючи реставрацію, як специфічний творчий процес, завжди визнається необхідність пошуку вірного співвідношення міри розкриття та відновлення [4; 55]. Оскільки концепція стильової єдності вже стала історією, то в сучасній реставрації архітектурних споруд розкриття є пов'язані з дослідженням періодів будівництва та виявленням історичних змін у просторово-планувальному та художньому вигляді пам'ятки. В практичній площині це виявляється в облаштуванні зондажів із презентацією різночасових кладок, елементів конструкцій чи декору, монтажу оглядових вітрин для експонування історичних мощень підлог та залишків первісних фундаментів тощо.

Важливим аспектом існування архітектурних об'єктів є їхня утилітарна цінність. Тому такі реставраційні поняття як реабілітація, реконструкція, пристосування пов'язані з відновленням первісних чи набуттям пам'ятками нових функцій. Це «створює необхідні умови для їхнього постійного утримування та збереження. Завдяки практичному використанню пам'ятки втрачають свою відстороненість від сучасності, притаманну музейним предметам, і включаються до активного суспільного життя» [4; 55].

Через суб'єктивність підходів та залежність від людського фактора, процес доповнення втрат є найбільш суперечливим у реставрації. Його практична реалізація великою мірою пов'язана з художньою творчістю та реставраційною інтерпретацією. Широкий діапазон поняття в практичній площині може включати не тільки науково обгрунтовані необхідні заходи, але імітацію та фальсифікацію. Тому процеси виконання доповнень і реконструкцій завжди розглядаються в контексті професійної етики. Питання етичного ставлення до пам'ятки, розуміння її автентичної структури, сприйняття твору, як елемента міжчасової комунікації, повинні служити беззаперечними обмеженнями в практичних заходах з реінтеграції.

Незважаючи на суперечності та ризики, наукова реставрація не може категорично відмовитись від доповнень та реконструкцій. Адже часто утилітарна чи символічна цінність мистецьких об'єктів є запорукою їх сталого збереження. Розглядаючи реставрацію, як процес пошуку балансу між різними критеріями автентичності художнього твору, реінтеграцію можна сприймати як необхідний захід із відновлення критеріїв автентичності функції та враження за рахунок критеріїв матеріальної структури і художньої форми.

Висновки. Сучасна реставраційна діяльність включає три основні напрями: превентивну консервацію, консервацію і реставрацію. Кожен із них має свої завдання, методи і практичні заходи. Хоча всі вони спрямовані на досягнення основної мети реставраційної діяльності – фізичного збереження матеріальних об'єктів культурної спадщини в їхній автентичності та історичній документальності, рівень їхнього впливу на мистецькі об'єкти є різним. Консервація та реставрація є методами прямої дії на об'єкт і незважаючи на позитивні результати, передбачають трансформації його матеріальних та художніх складових. Оскільки сучасна теорія реставрації сповідує концепцію найменшого втручання в автентичні складові твору, то світова наукова спільнота сьогодні приділяє велике значення превентивній консервації. Хоча методи нового напрямку не можуть справитись з усіма викликами та загрозами, які існують у сфері збереження, все ж теоретичні напрацювання в цій галузі є перспективними, а ефективність практичних превентивних заходів – значною.

Перспективи подальших досліджень є можливими у поглибленні вивчення всіх напрямів реставраційної діяльності, а особливо превентивної консервації. Це дозволить розширити її застосування в українській реставраційній діяльності.

Список використаної літератури

1. Бобров Ю. Г. Теория реставрации памятников искусства: закономерности и противоречия. Москва: Эдсмит, 2004. 344 с.
2. Закон України про охорону культурної спадщини. *Пам'ятокознавство: правова охорона культурних надбань* : зб. док. Київ: Ін-т культурології Академії мистецтв України, 2009. С. 40–71.
3. Міжнародна хартія з охорони та реставрації нерухомих пам'яток і визначних місць (Венеційська). *Пам'ятокознавство: правова охорона культурних надбань* : зб. док. Київ: Ін-т культурології Академії мистецтв України, 2009. С. 334–336.
4. Реставрация памятников архитектуры: уч. пособие для вузов / под об. ред. С.С. Подъяпольского. Москва: Стройиздат, 2000. 288 с.
5. Цитович В. І. Реставрація між парадигмою і теорією. *Пам'ятки України: історія та культура* : наук.-попул. ілюстр. журн. Київ, 2004. № 2. С. 30–57.
6. Ashley-Smith J. Risk assessment for object conservation. Boston, Oxford: Butterworth-Heinemann. 1999. 358 p.

7. Caple C. The History of, and an Introduction to, Preventive Conservation. *Preventive Conservation in Museums*. Ed. C. Caple. Oxford: Routledge. Leicester readers in museum studies, 2012. P. 18. (P. 9-23). URL: <http://www.routledge.com/9780415579704> (дата звернення 30.08.2020)
8. Dardes K., Druzik J. Managing the Environment. *The GCI Newsletter*. 2000. Vol. 15 (2). P. 4–9.
9. E.C.C.O. Professional Guidelines. P. 2. URL: http://www.ecco-eu.org/fileadmin/user_upload/ECCO_professional_guidelines_I.pdf (дата звернення 18.07.2020)
10. Henry M. C. From the Outside In Preventive Conservation, Sustainability, and Environmental Management. *The GCI Newsletter* 2007. Vol. 22 (1). P. 4–9.
11. Levin J. Preventive conservation. *The GCI Newsletter*, 1992. Vol. 7 (1). URL: https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/newsletters/7_1/preventive.html (дата звернення 29.08.2020)
12. Souza L., Pearson C., Antomarchi C. Preventive Conservation A Discussion. *The GCI Newsletter*, 2000. Vol. 15 (2). P. 10–13.
13. Waller R., Michalski S. Effective Preservation From Reaction to Prediction. *The GCI Newsletter*. 2004. Vol 19 (1) P. 4–9.
14. Wirilander H. Preventive Conservation: a Key Method to Ensure Cultural Heritage's Authenticity and Integrity in Preservation Process. *e-conservation magazine*. 2012. Vol. 6 (24). P. 165–176. URL: <http://www.econservationline.com/content/view/1081>

References

1. Bobrov Yu. G. (2004). *Teoriya restavratsii pamyatnikov iskusstva: zakonomernosti i protivorechiya* [Theory of restoration of monuments of art: patterns and contradictions]. Moscow: Edsmit. (In Russian).
2. Zakon Ukrainy pro okhoronu kulturnoi spadshchyny (2009). *Pamiatkoznavstvo: pravova okhorona kulturnykh nadban: zbirnyk dokumentiv*. [Law of Ukraine on protection of cultural heritage]. Kyiv: Instytut kulturolohii Akademii mystetstv Ukrainy. (In Ukrainian).
3. Mizhnarodna khartiia z okhorony ta restavratsii nerukhomykh pamiatok i vyznachnykh miets (Venetsiiska). (2009). *Pamiatkoznavstvo: pravova okhorona kulturnykh nadban: zbirnyk dokumentiv*. [International charter for the conservation and restoration of monuments and sites (Venice)]. Kyiv: Instytut kulturolohii Akademii mystetstv Ukrainy. (In Ukrainian).
4. *Restavratsiia pamiatnykov arkhitektury: uch. posobyie dlia vuzov* (2000) / pod ob. red. S. S. Podiapol'skoho. [Restoration of architectural monuments: manual for universities / ed. S. S. Podyapolsky]. Moskva: Stroyizdat. (In Russian).
5. Tsytovykh V. (2004). Restavratsiia mizh paradyhmoi i teoriieiu [Restoration of the paradigm and theory]. *Pamiatky Ukrainy: istoriia ta kultura – Sights of Ukraine: history and culture*. 2. (In Ukrainian).
6. Ashley-Smith J. (1999). *Risk assessment for object conservation*. Boston, Oxford: Butterworth-Heinemann. (In English).
7. Caple C. (2012). The History of, and an Introduction to, Preventive Conservation. *Preventive Conservation in Museums*. Ed. C. Caple. Oxford: Routledge. Leicester readers in museum studies. (In English). URL: <http://www.routledge.com/9780415579704> (дата звернення 30.08.2020)
8. Dardes K., Druzik, J. (2000). Managing the Environment. *The GCI Newsletter*. Vol. 15 (2). (In English).
9. E.C.C.O. Professional Guidelines. P. 2. URL: http://www.ecco-eu.org/fileadmin/user_upload/ECCO_professional_guidelines_I.pdf (In English).
10. Henry M. C. (2007). From the Outside In Preventive Conservation, Sustainability, and Environmental Management. *The GCI Newsletter*. Vol. 22 (1). (In English).
11. Levin J. (1992). Preventive conservation // *The GCI Newsletter*. Vol. 7 (1). URL: https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/newsletters (In English).
12. Souza L., Pearson, C., Antomarchi, C. (2000). Preventive Conservation A Discussion. *The GCI Newsletter*. Vol. 15 (2). (In English).
13. Waller R., Michalski, S. (2004). Effective Preservation From Reaction to Prediction. *The GCI Newsletter*. Vol. 19 (1). (In English).
14. Wirilander H. (2012). Preventive Conservation: a Key Method to Ensure Cultural Heritage's Authenticity and Integrity in Preservation Process. *e-conservation magazine*. Vol. 6 (24). URL: <http://www.econservationline.com/content/view/1081> (In English).

СОВРЕМЕННАЯ РЕСТАВРАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ: ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ, ЗАДАЧИ И ПРИОРИТЕТЫ

Ришняк Олег – реставратор, руководитель отдела реставрации живописи,
ГП «Институт «Укрзахидпроектреставрація», г. Львов

Статья посвящена рассмотрению основных направлений современной реставрационной деятельности, в частности превентивной и инвазивной консервации, а также реставрации. Сформулированы основные задачи каждого направления, определены предпосылки практического проведения очерченного круга мероприятий, и проанализированы их влияние на объект реставрации. Обращено внимание на важное значение превентивной консервации для сферы охраны мирового культурного наследия, и недостаточное использование наработок этого направления в украинской реставрации.

Ключевые слова: реставрационная деятельность, превентивная консервация, консервация, реставрация, достопримечательность, произведение искусства.

MODERN CONSERVATION ACTIVITY: MAIN DIRECTIONS, TASKS AND PRIORITIES

Rishnyak Oleh – restorer, head of the Department of painting restoration of the Ukrainian regional specialized Research and Restoration Institute «Ukrzahidproektrestavratsiya», Lviv

The article is devoted to the main directions of modern restoration activities, in particular preventive and invasive conservation, as well as restoration. The main tasks of each direction are formulated, the preconditions of practical carrying out of the outlined range of actions are defined, and their influence on the object of restoration is analyzed. Attention is drawn to the importance of preventive conservation for the protection of world cultural heritage, and insufficient use of developments in this area in the Ukrainian restoration business.

Key words: restoration activities, preventive conservation, conservation, restoration, monument, work of art.

UDC 7.025:008

MODERN CONSERVATION ACTIVITY :MAIN DIRECTIONS, TASKS AND PRIORITIES

Rishnyak Oleh – restorer, head of the Department of painting restoration of the Ukrainian regional specialized Research and Restoration Institute «Ukrzahidproektrestavratsiya», Lviv

The aim. The purpose of the article is to highlight global trends in the development of restoration activities, analysis of its main directions and the possibility of their application in the Ukrainian monument protection.

Research results. Modern restoration activities are developing in three main areas: preventive conservation, conservation and restoration.

The main idea of preventive conservation is to create and maintain conditions under which the object retains its tangible and intangible substances without the need for direct intervention in the structure. The non-invasive nature of preventive conservation is one of the most powerful arguments for the priority of its development. The set of practical measures of preventive conservation in general includes the following:

- monitoring of the environment that affects the condition of the object;
- isolation of the source, which causes deterioration of the object;
- development of a methodology to eliminate the source that causes deterioration;
- establishing a barrier between the object of preservation and the source of deterioration;
- control over the source of deterioration if it is impossible to eliminate it;
- forecasting risks for the preservation of the object in the future.

Conservation is the second important area of restoration activities. This term means a set of scientifically sound measures that protect cultural heritage sites from further destruction and ensure the preservation of their authenticity with minimal interference with their existing appearance. All operations related to the conservation of art objects are interventional and by transforming the material structure of the work, can affect its artistic component.

Conservation includes the following tasks: determining the causes, locations and extent of destruction or damage to the object; search for methods to stop the destruction and restore the stable state of the object; development and implementation of methods for stabilization of the object; selection of restoration materials and practical activities.

Restoration is the broadest area of restoration activities, which not only includes the full range of invasive conservation measures aimed at preserving the material structure of the art object, but also involves a number of intervention processes that directly affect the artistic form of the monument.

Identification of the historical and cultural significance of the work in the restoration is realized in the process of its disclosure. Reproduction of the original appearance of the monument, in other words, its aesthetic reintegration, due to the need to visually unite its authentic parts into one whole. The processes of disclosure, implementation of additions and reconstructions are always considered in the context of professional ethics.

Conclusions. Modern restoration activities include three main areas – preventive conservation, conservation and restoration. Each of them has its own tasks, methods and practical measures. Although all of them are aimed at achieving the main goal of restoration activities – the physical preservation of tangible cultural heritage in their authenticity and historical documentation, the level of their impact on art objects is different. Conservation and restoration are methods of direct action on the object and, despite the positive results, involve the transformation of its material and artistic components. Since the modern theory of restoration professes the concept of the least interference in the authentic components of the work, the world scientific community today attaches great importance to preventive conservation. Although the methods of the new direction cannot cope with all the challenges and threats that exist in the field of conservation, the theoretical developments in this area are promising, and the effectiveness of practical preventive measures is significant.

Key words: restoration activities, preventive conservation, conservation, restoration, monument, work of art.